

УДК 070.48: 821.161.2.09](=161.2)(430+73)"1945/2000"

Сергій Козак,
головний редактор газети "Літературна Україна"

Літературний рух української еміграції (на прикладі часопису "Українські вісті" (1945—2000))

У статті проаналізовано матеріали на тему літературного життя (постаті письменників, твори, літературні організації тощо) української еміграції на сторінках часопису "Українські вісті" (1945—2000, Новий Ульм, Німеччина; Детройт, США).

Ключові слова: газета "Українські вісті", літературне життя, Іван Багряний, українська еміграція, письменник.

Два останні десятиліття позначилися значним зростанням інтересу науковців до проблематики українського життя за кордоном, зокрема й до теми літературного руху української еміграції. Одним з найважливіших джерел до вивчення літературних набутків закордонних українців залишається еміграційна періодика. Насамперед йдеться про часопис "Українські вісті" (далі — "УВ"), сторінки якого, представляючи літопис життя українців на чужині, розповідають про різні аспекти літературного життя української політичної еміграції після Другої світової війни найбільш вичерпно.

Той факт, що саме "Українські вісті" стали об'єктом уваги автора в контексті дослідження теми літературного життя закордонних українців, зовсім не випадковий. Адже з усіх українських видань, які виникли в таборах для переміщених осіб, саме "УВ" проіснували найтриваліший час, а відтак протягом 55 років легендарного буття "зібрали" на своїх шпальтах найповніший літопис українського літературного життя поза Україною. Існують щонайменше три підстави "літературності" часопису, який, утім, позиціонував себе переважно як "тижневик політики, економіки та громадського життя" [1].

Перша — це власне атмосфера у таборах для переміщених осіб, зокрема в таборі Нового Ульма, де було засновано "УВ". Українці, опинившись поза межами рідної землі, та ще й одразу по війні, тобто в екстремальних умовах чужини, відчували гостру потребу зв'язку з батьківським краєм, який міг відбуватися насамперед через рідне слово, завдяки виданням рідною українською мовою. *Другою* підставою уваги часопису до літератури було те, що серед його засновників (1945) та працівників було чимало фахових літераторів. І, нарешті, *третьою підставою* — присутність у літературному житті еміграції багатьох письменників, які горнулися саме до "УВ".

Незважаючи на очевидність того, що шпальти "УВ" містять якнайповніший матеріал з життя української еміграції, зокрема й літературного, саме тема літературного руху на сторінках цього часопису досі залишалася недослідженою. У численних працях, присвячених проблематиці життя українців на чужині, про літературне життя на сторінках "УВ" згадано лише принагідно, у контексті досліджуваних авторами тем [2].

Насамперед привертає увагу багатюща хроніка подій літературного життя українців у різних країнах світу, зафіксована на сторінках цього періодичного видання. Шпальти часопису просто рясніють повідомленнями про

авторські вечори письменників та презентації їхніх книжок. Завдяки цьому й нині, через п'ять-шість десятиліть, можна довідатися, приміром, про перебіг таких подій, як вечори Євгена Маланюка у Нью-Йорку та Чикаго, Тодося Осьмачки у Міннеаполісі та Філадельфії, Ганни Черинь у Торонто, Вадима Лесича у Нью-Йорку, Олега Зуєвського в Ляпгаймі, Юрія Косача в Мюнхені, Петра Карпенка-Криниці в Берхтерсгадені, а також про урочисте відзначення 25-ліття творчої діяльності Уласа Самчука в Торонто, зустрічі Івана Багряного з читачами в Англії, Канаді, Німеччині, США та про багато інших літературних заходів, включно з літературними конференціями Української вільної академії наук (УВАН) та Наукового товариства імені Тараса Шевченка (НТШ). Де ще тепер можна відшукати цю інформацію? Очевидно, варто погодитися з тим, що якби не шпальти "УВ", то відомості про такі події просто пішли б у небуття! [3].

Ще одна вкрай важлива тема часопису — повідомлення про видані поза Україною книжки. На сторінках "УВ", приміром, знаходимо відомості про такі твори, як "Діти Чумацького шляху" Докії Гуменної, "OST" Уласа Самчука, "Тигролови" Івана Багряного, "Не для дітей" Юрія Шереха, "Старший боярин" Тодося Осьмачки, "Оповідання про переможців" Ігоря Костецького, "Індіанські баяди" Петра Карпенка-Криниці та багато інших. Усього ж кількість книжкових видань українських письменників, про які йдеться на шпальтах часопису, сягає понад тисячу назв. Особливість цього книжкового масиву полягає в тому, що це твори, які вийшли в різних країнах світу і про які, зі зрозумілих причин, за умов "совєтської" дійсності, читач в Україні не міг довідатися. Завдяки цим бібліографічним відомостям видану за кордоном літературну україністику можна класифікувати за такими головними групами: перша — твори письменників-емігрантів; друга — твори письменників "Розстріляного відродження" (зокрема Миколи Зерова, Миколи Куліша, Григорія Косинки, Євгена Плужника, Павла Филиповича та ін.), які були видані після 1945 року в середовищі української політичної еміграції; третя — творчий доробок письменників-шістдесятників, літературно-дисидентів, які зазнали репресій "совєтської" влади (Борис Антоненко-Давидович, Іван Дзюба, Ігор Калинець, Михайло Осадчий, Микола Руденко, Іван Світличний, Данило Шумук та ін.); інформація про їхні твори також знайшла місце на шпальтах часопису (чимало книжок цих авторів, до речі, з'явилося безпосередньо у видавництвах "УВ") [4].

Отже, "УВ" постають перед нами одним з небагатьох важливих першоджерел для створення української бібліо-

графістики, зокрема покажчиків книжкових видань, що з'явилися упродовж 1945—2000 рр. поза Україною на всіх континентах, де існують чи існували українські громади. До того ж йдеться не лише про книжкові літературні видання, а й про літературні часописи, які виходили поза Україною й інформація про які на сторінках "УВ" також широко представлена. Зокрема, часопис розповідає про "Арку", "Вежі", "Заграву", "Звено", "Литаври", "МУР", "Нові дні", "Пороги", "Хорс". А ще ж — "Літературний зошит" (виходив як додаток до часопису "Українські вісті"), існування якого вже само собою підтверджувало увагу "УВ" та його творців до теми художньої літератури, і ширше — до теми збереження української ідентичності завдяки друкованому слову рідною мовою [5].

Значний масив інформації — статті про письменників, які охоплюють аналіз різних аспектів їхньої творчості, біографічні відомості, інші матеріали, які належать до царини літературознавства. Це, зокрема, ілюструють публікації Ігоря Качуровського про повісті Олекси Ізарського, Юрія Лавріненка про творчість Докії Гуменної, Ігоря Костецького про Василя Барку, Олексія Коновала про Анатолія Юриняка, Василя Барки про Юрія Клена, а також різних авторів про творчість Тодося Осьмачки, Юрія Дарагана, Юрія Шевельова, Михайла Ситника, Олекси Веретенченка, Уласа Самчука, Івана Багряного, Олекси Стефановича та ін.

На сторінках "УВ" уперше побачило світ чимало поетичних творів Михайла Ореста, Євгена Маланюка, Тодося Осьмачки, Леоніда Полтави, Яра Славутича, Михайла Ситника, Олекси Веретенченка, Василя Барки, Ігоря Качуровського та ін. Тут уперше опубліковано прозові твори Івана Багряного, Уласа Самчука, Юрія Косача, Ігоря Костецького, Докії Гуменної, а ще есеїстику Юрія Шевельова, Григорія Костюка та інших авторів.

Цей огляд матеріалів на літературну тематику свідчить, що з часопису, на шпальтах якого створено літопис буття українців на чужині [6], постає ще одна історія — літературного життя української еміграції в іменах, іншими словами — історія української літератури на чужині в персоналіях. Саме на його сторінках вона видається нам найдостепенішою. Ось воно, далеко не повне гроно літераторів, активна літературна та політична діяльність яких на чужині підтверджується сторінками "УВ": Іван Багрянний, Тодось Осьмачка, Юрій Шерех, Улас Самчук, Григорій Костюк, Василь Барка, Микола Шлемкевич, Олекса Ізарський, Вадим Лесич, Юрій Лавріненко, Петро Одарченко, Михайло Орест, Володимир Білявіч, Ігор Костецький, Юрій Косач, Леонід Лиман, Олекса Веретенченко, Михайло Ситник. Усі вони та багато інших постатей були авторами "УВ", а чимало з них брали участь у творенні газети не лише в "ролі" авторів, а й безпосередньо працюючи у штаті часопису, крім того більшість редакторів, включно з головними, були не лише журналістами, а й письменниками (Іван Багрянний, Віталій Бендер, Юрій Горліс-Горський, Юрій Дивнич (Лавріненко), Олександр Зозуля, Павло Маляр та ін.).

Справді, жодне інше видання української еміграції не може змагатися з "УВ" з огляду на літературні сили, які брали участь у його творенні! Саме присутністю значної кількості відомих письменників на чужині можна пояснити й різноманітність літературної тематики на сторінках часопису, зокрема — увагу до творчості класиків української літератури, насамперед Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського. А оскільки в шерензі активних авторів часопису бачимо письменників різних поколінь, зокрема й старшого, то закономірним, а водночас і дуже цінним на сторінках "УВ" є масив спогадів (приміром, про Володимира Винниченка, Сергія Пилипенка, Тодося Осьмачку, Остапа Вишню, Олександра Довженка, Сергія Сфремова, Аркадія Любченка, Миколу Куліша, Костя

Буревія, навіть про Івана Франка, Лесю Українку, Михайла Коцюбинського, Агатангела Кримського та ін.), які у цікавих подробицях додають незнані досі штрихи до портретів давно відомих в українській культурі постатей.

Значну увагу часопис надавав, зокрема, відзначенню ювілеїв письменників-класиків. Насамперед ідеться про Тараса Шевченка (варто зауважити, що Фондація ім. Івана Багряного до 200-річчя від дня народження Кобзаря підготувала окремий том, який присвячено темі вшанування пам'яті Тараса Шевченка на чужині). Крім шевченківських матеріалів, знаходимо також відомості про відзначення 200-ї річниці від дня народження Івана Котляревського у Швейцарії, ювілею Богдана Лепкого в США, матеріали до століття Олени Пчілки, конференцію УВАН на тему літературно-наукової спадщини Юрія Клена, 25-річчя літературної діяльності Докії Гуменної та ін.

На окрему увагу заслуговує низка матеріалів про вечори, присвячені пам'яті письменників: Лесі Українки (Париж, 1952; Лондон, 1954), Івана Франка (Цюрих, 1956), Павла Грабовського (Лондон, 1953), Миколи Гоголя (Нью-Йорк, 1952), Богдана Лепкого (Нью-Йорк, 1962), Олександра Олеса (Міннеаполіс, 1951), Григорія Чупринки (Лігайтон, 1963), Миколи Хвильового (Вашингтон, 1978), Миколи Зерова (Мельбурн, 1955), Михайла Драй-Хмари (Нью-Йорк, 1979), Юрія Клена (Нью-Йорк, 1950; Мюнхен, 1962), Івана Багряного (Чикаго, 1963; Торонто, 1993), а також вечір пам'яті українських письменників, які були розстріляні чи заслані "советами", що відбувся у Міннеаполісі 1954 року, та багато інших. Усе це події, які нехай вже й віддалені в часі, та завдяки часописові збережені та донесені до наших днів, отож ці відомості нині становлять неабияку цінність для дослідників, засвідчуючи, зокрема, існування у всій різноманітності єдиного загального річища на ім'я "українська література".

Ще одна важлива тема на сторінках часопису — діяльність літературних угруповань, які існували поза Україною. З'їзди, конференції, засідання, заходи Мистецького українського руху (МУР), Об'єднання українських письменників "Слово", Об'єднання письменників дитячої літератури (ОПДЛ), Нью-йоркської групи поетів, Об'єднання українських письменників "Молоде покоління", а також матеріали з життя літературно-мистецьких клубів у Нью-Йорку, Детройті, Мельбурні, "Літературно-мистецького товариства" у Торонто дають нам, з одного боку, безцінний поживок до написання історії цих організацій, а з іншого — засвідчують як конкретний зміст, так і багатство форм існування організованого українського літературного життя на чужині.

Тож завдяки шпальтам "УВ" ми нині маємо змогу повернути до наукового (і ширше — читацького) обігу низку маловідомих, а то й зовсім не відомих видань та імен. Це особливо важливо за умов відсутності на цей час повного біобібліографічного довідника імен та бібліографічного покажчика назв видань української еміграції (праці "Розвіяні по чужині" (Полтавці на еміграції) Петра Ротача, "Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості" Віри Просалової, "Волинська літературна еміграція" Сергія Козака [7] та інші — то лише початок цього важливого завдання).

Літературна тематика часопису "УВ" охоплює майже увесь спектр літературного життя української еміграції від 1945 до 2000 р. Власне, цей факт і робить видання унікальним. Адже зі сторінок часопису постає картина літературного життя українців у вигнанні, отже, тим науковим силам, які досліджуватимуть цю тему, не обійтися без "документа часу", яким є сторінки часопису "Українські вісті".

З-поміж інших тем, які отримали стале висвітлення на шпальтах часопису, привертають увагу матеріали про "підсоветське" літературне життя, видання творів українських письменників чужими мовами в різних країнах світу, студії чужоземців про українську літературу еміграції

(дослідження Лободовського, Кірконеїла тощо), голоси братніх літератур (зокрема білоруської, латиської, польської), відомості про видавництва, які випускали твори українських письменників ("Дніпрова хвиля", "Нові дні", "Прометей", "Слово", "Україна", "Українські вісті" та ін.), акції закордонних українців щодо спорудження та відкриття пам'ятників українським письменникам (Тарасові Шевченку у Вашингтоні та Вінніпезі, Лесі Українці у Клівленді й Торонто, Іванові Багряному в Новому Ульмі, Олегові Ольжичу в Лігайтоні, Михайлові Ситнику в Чикаго тощо), а ще — про театральні вистави за творами українських письменників (зокрема "Народного Малахія" Миколи Куліша, "Мартина Боруло" Івана Карпенка-Карого, "Ворога" та "Облогу" Юрія Косача, поставлені в театрах чим театральних ансамбля Володимира Блавацького (Німеччина), Йосипа Гірянки (Австрія, Німеччина, згодом — США), імені Івана Котляревського (Бельгія), Театрі малих форм (Австралія), а також зусиллями різних таборових драматичних колективів).

Окрему важливу тематичну сторінку становлять видрукувані на шпальтах часопису численні інтерв'ю з письменниками (Іваном Багряним, Володимиром Винниченком, Наталією Лівницькою-Холодною, Євгеном Маланюком, Тодосем Осьмачкою, Уласом Самчуком та ін.), зміст яких з "перших вуст", по-перше, додає нам цінні подробиці до життєписів багатьох письменників, а по-друге, дає змогу довідатися про нові чи уточнити раніше відомі факти з історії української літератури.

Серед тих, хто старанно фіксував різні події літературного життя української еміграції на шпальтах часопису "УВ", а по суті фахово окреслював цю важливу тему для нащадків, особливою активністю відзначилися такі автори: Віталій Бендер, Олексій Коновал, Юліан Мовчан, Вадим Сварог, Анатоль Юриняк. Усі вони та багато інших авторів своїм журналістським хистом зробили посутній внесок до створення літопису українського літературного життя поза Україною.

Підсумовуючи, напевне, можемо говорити про те, що за кількістю та різноманітністю матеріалів на літературну тематику з часописом "УВ" важко зрівнятися будь-якому іншому виданню з тих, що будь-коли виходили поза Україною після Другої світової війни. Навіть беручи до уваги власне літературні періодичні та неперіодичні видання, які, хоча й відіграли важливу роль в історії української літературної періодики, усе ж створити літопис літературного життя української еміграції на своїх сторінках не змогли, оскільки існували, на відміну від "УВ", упродовж нетривалого часу.

Натомість часопису "УВ", який проіснував понад п'ять десятиліть, це вдалося [8]. На шпальтах видання бачимо якнайширший спектр матеріалів літературної тематики. Повідомлення про щойно видані книжки, їх презентації, зустрічі з авторами, вечори пам'яті в пошану письменників-класиків, з нагоди відзначення ювілеїв письменників, які перебували в еміграції, інтерв'ю з ними, літературознавчі статті про творчість як еміграційних письменників, так і "підсовєтських", а також листи письменників, спогади про літературне життя, еміграційна Шевченкіана — ці та багато інших тем свідчать, що "УВ" не лише важливий документ часу, а й неспростовна історико-літературна пам'ятка, що привертатиме увагу науковців не одного покоління.

Наостанок слід зазначити, що завдяки сторінкам газети "Українські вісті" оприявнюються матеріали еміграційного періодичного видання, що розповідають про зміст літературного життя українців поза Україною [9]. Відтак важливі документи часу (імена письменників, видання їхніх творів, біографічні відомості про еміграційних авторів, події літературного життя в різних країнах світу) стають доступними для ширшого кола читачів. На прикладі матеріалів часопису "УВ" можемо простежити не лише

історичний та політичний, а й надзвичайно цікавий літературний шлях усієї української еміграції, патріотична діяльність якої була спрямована й на збереження літературних набутків українців поза Україною, створення літопису такого багатогранного, насиченого подіями за участю в них помітних постатей літературного життя української еміграції, про які нині можна довідатися лише зі шпальт цього легендарного часопису.

Список використаної літератури

1. Дзюба І. Енциклопедія українського опору / І. Дзюба // "Українські вісті" в Європі й Америці (1945—2000) : бібліогр. покажч. змісту газети "Українські вісті" : у 2 т. / Сергій Козак. — Київ, 2010. — Т. 1. — С. 3—10.
2. Сидоренко Н. М. Українська таборова преса першої половини ХХ століття: проблеми національно-духовного самоствердження : дис. ... д-ра філол. наук / Сидоренко Наталія Миколаївна. — Київ, 2000. — 425 арк. ; Присяжний М. Преса української еміграції в Німеччині: становлення, розвиток, тематична політика (1945—1953) / М. Присяжний. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. — 200 с. ; Присяжний М. Візія України у публіцистиці української діаспори / М. Присяжний // Вісник Львівського університету. Серія журналістики. — 2001. — Вип. 21. — С. 378—382 ; Дзвінчук О. М. Часопис "Український Голос" (Вінніпег, Канада, 1910—1981 рр.): проблемно-тематичний та організаційний аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Дзвінчук Оксана Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. — Київ, 2008. — 20 с. ; Кушнір О. В. Журнал "Дукля" (Словаччина, 1953—2004 рр.): організаційний, проблемно-тематичний та жанровий аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Кушнір Оксана Василівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. — Київ, 2008. — 20 с. ; Моїсеєва Т. О. Українська преса Австралії (1949—2007) як чинник збереження національно-духовних цінностей : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Моїсеєва Тетяна Олександрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. — Київ, 2009. — 19 с.
3. Козак С. "Українські вісті" в Європі й Америці (1945—2000) : бібліогр. покажч. змісту газети "Українські вісті" : у 2х т. / Сергій Козак. — Київ : Літ. Україна : Ярослав Вал, 2010. — Т. 1 : 1945—1967. — 592 с. ; т. 2 : 1968—2000. — 560 с.
4. Українська література у вигнанні: сторінками газети "Українські вісті" / упоряд. С. Козак. — Київ : Літ. Україна, 2014. — С. 775.
5. Козак С. Б. Літературний зошит: український раритет на німецькій землі / С. Б. Козак // Рукописна та книжкова спадщина України. — 2012. — Вип. 16. — С. 140—152.
6. О. Коновал О. Преса УРДП та її працівники / О. К. [О. Коновал], А. Г. [А. Глинін] // Українська революційно-демократична партія (УРДП—УДРП) : зб. матеріалів і докум. / упоряд. О. Коновал. — Чикаго ; Київ : Фондація ім. Івана Багряного, 1997. — 849, [1] с.
7. Ротач П. Розвіяні по чужині: Полтавці на еміграції : короткий біобібліогр. довід. / Петро Ротач. — Полтава : Верстка, 1998. — 162 с. ; Українська діаспора : літ. постаті, твори, біобібліогр. відомості / упоряд. В. А. Просолової. — Донецьк : Схід. видавничий дім, 2012. — 516 с. ; Козак С. Волинська літературна еміграція / Сергій Козак. — Київ : Укр. письменник, 2012. — 95 с.
8. Коновал О. Наша газета не утрималася б без вашої допомоги / О. Коновал // Українські вісті. — 1990. — 2 верес.
9. Козак С. Гортаючи пожовклі сторінки / С. Козак. — Мюнхен : Укр. вільний ун-т, 2002. — 26 с.

В статтє представлен анализ материалов на тему литературной жизни (имена писателей, произведения, литературные организации и др.) украинской эмиграции на страницах газеты "Українські вісті" (1945—2000, Новый Ульм, Германия; Детройт, США).

In the article materials a literary life (figures of writers, works, literary organizations and others like that) of Ukrainian emigration on the pages of newspaper "Ukrainian news" (1945—2000, New Ulym, Germany; Detroit, USA) are analysed.

Надійшла до редакції 21 липня 2014 року

